

Proces REKOM

Poročilo

maj 2006 – julij 2011.

Proces REKOM se je začel z regionalno razpravo o mehanizmih za ugotavljanje in javno sporočanje dejstev o neposredni preteklosti, ki poleg sojenj za kazniva dejanja lahko še dodatno prispevajo k oblikovanju celovitega zapisa o preteklosti.

Odločitev o začetku regionalne razprave je bila sprejeta na sestanku desetih vodilnih organizacij za človekove pravice v regiji, septembra leta 2005 v Beogradu, ki ga je organiziral Fond za humanitarno pravo. Razen sodelujočih iz post-jugoslovanskih držav je bil na sestanku prisoten tudi Mark Freeman iz Mednarodnega centra za tranzicijsko pravičnost (ICTJ). Sodelujoči na sestanku so podprli sojenja zaradi vojnih zločinov kot najpomembnejši pravni instrument za ugotavljanje individualne kazenske odgovornosti za storjene zločine, vendar so ocenili, da sojenja za izgradnjo zgodovinskega zapisa o preteklosti niso dovolj. Fond za humanitarno pravo (FHP), raziskovalno-dokumentacijski center (IDC) s sedežem v Sarajevu ter Documenta¹ so prevzeli obveznost, da v okviru civilne družbe v regiji sprožijo razpravo o mehanizmih za ugotavljanje in razkrivanje dejstev o preteklosti, v središču katere so žrtve, ki lahko, poleg sojenj za kazniva dejanja pripomorejo k ustvarjanju bolj popolnega in na dejstvih utemeljenega zapisa o vsem, kar se je zgodilo v preteklosti.

Posvetovalni proces

Debata se je začela maja leta 2006 na Prvem regionalnem forumu o mehanizmih za ugotavljanje dejstev o preteklosti, ki so ga organizirali FHP, IDC in Documenta. Do konca junija leta 2011 je bilo organiziranih

127 posvetov, sedem regionalnih in en mednarodni forum za tranzicijsko pravičnost. V posvetih je sodelovalo 6.187 aktivistov organizacij za človekove pravice, organizacij mladih, združenj družin žrtev, taboriščnikov, veteranov/borcev, zatem umetnikov, učiteljev, predstavnikov cerkev in verskih skupnosti, ter drugih skupin in združenj civilne družbe iz vseh držav naslednic nekdanje SFRJ. Posvetovalni oziroma konsultativni proces se je odvijal v obliki lokalnih, nacionalnih in regionalnih debat (javnih konzultacij) v

---

¹ Zato, da bi vzpodbudili proces soočanja s preteklostjo in ugotovitev na dejstvih utemeljene resnice o vojni, so leta 2004 Center za mir, nenasilje in človekove pravice Osijek, Center za mirovne študije in Državlanski odbor za človekove pravice ustanovili Documenta.

manjših skupinah in razpravah v okviru foruma, z 200 do 3.000 sodelujočimi. V delu foruma so sodelovali tudi predstavniki držav in mednarodnih organizacij. Strokovno podporo projektu so nudili eksperti ICTJ.

Junija leta 2010 so se v posvetovalni proces ponovno vključile nevladne organizacije in združenja žrtev in veteranov iz Makedonije, pa tudi nevladne organizacije in združenje izbrisanih iz Slovenije.

Posvetovalni proces je bil zamišljen kot javni prostor za glas žrtev in civilnih skupin, ki zahtevajo odgovoren odnos do težkega bremena preteklosti; kot aktivno zagovarjanje in pridobivanje široke javnosti za ustanovitev Regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih in drugih težkih kršitvah človekovih pravic na ozemlju nekdanje SFRJ; in kot komunikacijski kanal za izgradnjo Predloga statuta REKOM.

Posvetovalni proces je imel tri faze: najprej se je razpravljalo o potrebah in pričakovanjih žrtev glede na težko breme preteklosti in izvensodnih mehanizmi za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih. Nato so sodelujoči, ob spoštovanju izkušnje drugih post-konfliktnih in post-totalitarnih družb in posebnosti vojn na ozemlju nekdanje SFRJ, podajali predloge, mnenja in priporočila o modelu Regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih. V tretji fazi, od maja leta 2010 so sodelujoči razpravljali o Predlogu statuta REKOM, ki ga je, na podlagi predlogov, mnenj in priporočil sodelujočih v posvetovalnem procesu in rešitev uspešnih komisij za resnico pripravila Skupina ekspertov Koalicije za REKOM. Sledili so posveti predvsem s civilno-družbenimi skupinami, ki so sodelovale v oblikovanju modela REKOM, zatem pa tudi s pravniki iz regije. Ob tem je bilo veliko žolčnih razprav in strahu, da so nekatera stališča nepremostljiva, vendar je triletno delo omogočilo, da se je s kompromisom prišlo do skupnega dokumenta. Skupščina Koalicije za REKOM je 26. marca leta 2011 sprejela Predlog statuta Rekom.

1.1. Posveti o mehanizmih za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih v nekdanji Jugoslaviji

Osem posvetov (pet regionalnih in štirje nacionalni) in trije regionalni forumi za tranzicijsko pravičnost, ki so bili organizirani od maja 2006 do maja leta 2008 so bili posvečeni ugotavljanju potreb in pričakovanj žrtev in družin žrtev v zvezi s težkimi kršitvami človekovih pravic v preteklosti ter izmenjavi stališč o tem, kakšni izvensodni mehanizmi bi bili primerni družbam na ozemljih, na katerih je potekalo več vojn in kjer je bilo razseljenih več kot 100.000 ljudi.

Sodelujoči v posvetih so dali vso podporo domačim sojenjem za vojne zločine in poudarili, da so zahvaljujoč vzpostavitvi regionalnega sodelovanja med nacionalnimi tožilstvi ta sojenja postala bolj kvalitetna in profesionalna². Sodelujoči v omenjenih posvetih so bili soglasni tudi v oceni, da je regionalni pristop potrebno uporabiti tudi pri ugotavljanju in v javnem sporočanju dejstev o vojnih zločinih na podlagi izkušenj žrtev.³

---

² Mladen Bajić, državni tožilec Republike Hrvaške, *Konsultativni proces o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim teškimi kršenjima ljudskih prava počinjenim na području nekadašnje SFRJ*, junij 2011, str. 119.

³ Esad Kočan, tednik *Monitor*, Črna gora, *Konsultativni proces o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim teškimi kršenjima ljudskih prava počinjenim na području nekadašnje SFRJ*, junij 2011, str. 119.

Na tretjem regionalnem forumu za tranzicijsko pravičnost, ki je bil organiziran v Beogradu 11. in 12. februarja leta 2008 so FHP, IDC in Documenta predlagali ustanovitev regionalnega telesa, ki bi se ukvarjalo z ugotavljanjem dejstev o vojnih zločinih, ki so ga sodelujoči podprli kot konkretizacijo debate o izvensodnih mehanizmih. Javno pričanje žrtev, ki je bilo prvič organizirano od začetka posvetovalnega procesa, so udeleženci prepoznali kot glavno aktivnost tega regionalnega telesa.

1.1.2. Podpora Inicijativi za ustanovitev REKOM

Na posvetih z družinami žrtev, taboriščniki in veterani iz Hrvaške, BiH, Srbije, Črne gore in iz Kosova so v Črni gori 9. maja leta 2008 FHP, IDC in Documenta predlagali oblikovanje Regionalne komisije za ugotavljanje in javno predstavljanje dejstev o vojnih zločinih in pozvali sodelujoče, da se aktivno vključijo v oblikovanje modela te komisije. Sodelujoči so predlagali ustanovitev regionalne koalicije, ki bo promovirala Inicijativo za ustanovitev Regionalne komisije, osredotočene na izkušnje žrtev. Nataša Kandić je predlagala, da se regionalna komisija s kratico imenuje **REKOM**.

1.1.3. Ustanovitev Koordinacijskega sveta in Koalicije za REKOM

FHP, Documenta in IDC so kot pobudniki iniciative oblikovali⁴ Koordinacijski svet, s člani, katerih naloga je bila, da oblikujejo Koalicijo za REKOM in na njo prenesejo upravljanje s posvetovalnim procesom. Do 28. oktobra leta 2008, ko je bila na četrtem regionalnem forumu za tranzicijsko pravičnost v Prištini formalno ustanovljena Koalicija za REKOM, je 100 nevladnih organizacij in združenj, sodelujočih v dotedanjem posvetovalnem procesu, pisno obvestilo Koordinacijski svet, da želijo biti član/ica Koalicije za REKOM.

Do julija leta 2011 je Koalicija narasla na 1818 članov: 342 nevladnih organizacij, 64 združenj žrtev in članov družin žrtev, 12 združenj veteranov, 25 medijev, 8 verskih organizacij, 10 organizacij kot so politične stranke, podružnice in odbori političnih strank in organizacije lokalne samouprave, 1.357 posameznikov, ki so pripadali skupinam žrtev, verskim skupnostim, umetnikom, pisateljem, režiserjem in drugim. Koalicija v BiH šteje 369 članov, v Črni gori 151, Hrvaški 174, na Kosovu 404, v Makedoniji 30, v Sloveniji 22 in v Srbiji 668 članov.

Najvišje telo Koalicije za REKOM je Skupščina, ki predvsem zaradi velikega števila članov zaseda na delegatskem načelu. Do konca julija leta 2011 je Koalicija za REKOM imela pet sej Skupščine članic Koalicije. Na prvem zasedanju skupščine maja leta 2009 v Budvi, je Skupščina sprejela Statut, ki ureja pravice in obveznosti Skupščine in članic Koalicije za REKOM.

Koordinacijski svet ima nalogo nadzora nad izvajanjem sklepov Skupščine Koalicije za REKOM. Člani Koordinacijskega sveta ne sprejemajo nadomestila za svoje delo, razen dveh članov, ki prejemata dnevnice za svoje delo v KV, ker sta oba nezaposlena.

Sekretariat je strokovno telo, ki ima sodelavce, ki prejemajo nadomestilo za svoje delo v skladu s projektom, za katerega je odgovoren Fond za humanitarno pravo. Člani Sekretariata izvajajo aktivnosti, določene v projektu in podprte s strani Skupščine Koalicije za REKOM.

---

⁴ Koordinacijski svet je bil ustanovljen 9.05.2008. v Podgorici, Črna gora.

1.2. Izgradnja modela REKOM

V obdobju od junija 2008 do junija leta 2010 je potekala intenzivna razprava o ciljih, nalogah, pristojnostih, vlogi REKOM-a v kazenskem pregonu, javnem pričanju in drugih elementih Regionalne komisije. Organiziranih je bilo 77 posvetov⁵ in trije regionalni forumi, v katerih je sodelovalo 3.509 predstavnikov organizacij za človekove pravice, organizacij mladih, verskih skupnosti, članov združenj žrtev in družin žrtev, veteranov, umetnikov, zgodovinarjev in posameznikov iz drugih organizacij civilne družbe.

Med dveletno razpravo se je izkristaliziralo stališče, da je primarna naloga Regionalne komisije ugotavljanje dejstev o vseh vojnih zločinih, medtem ko so bila glede vzrokov za vojno mnenja deljena. Vsi so se strinjali, da ni bolj nujne naloge, kot pa je poimensko evidentiranje žrtev vojnih zločinov, ubitih in izginulih, ter da bi REKOM moral popisati vse bivše taboriščnike in mesta zapiranja. V zvezi s kršitvami človekovih pravic so se sodelujoči brez izjeme strinjali, da REKOM lahko bolj kot katerikoli drug mehanizem prispeva k reševanju usode izginulih in odkrivanju množičnih grobnic. Člani družin izginulih so predlagali, da bi REKOM sodiščem lahko predlagal amnestijo za storilca, ki odkrije lokacijo množične grobnice, kar je velik del sodelujočih podprl, medtem ko so bili nekateri odločno proti. Večje število sodelujočih se je zavzemalo za to, da bi REKOM imel pravico pozivati nekdanje funkcionarje civilne oblasti, predstavnike medijev, institucij in verskih skupnosti, da spregovorijo o vlogi in delovanju institucij, kar je večina sprejela, vendar so nekateri predlagali, da bi se REKOM v takšnih primerih, če bi pričala zavrnila pričanje pred komisijo, moral obrniti za pomoč sodišču.

1.3. Razprava o Načrtu statuta REKOM

Tretja faza se je pričela maja leta 2010, ko je bila na posvetih z združenji žrtev v Tuzli predstavljena prva različica Načrta statuta REKOM. O dokumentu je potekala razprava na naslednjih 22-tih posvetih, tri delovne skupine na Sedmem regionalnem forumu za tranzicijsko pravičnost. Med organiziranimi posveti so pravniki sodelovali na osmih srečanjih. Od začetka do konca posvetovalnega procesa so bili enotni v svojih stališčih o pooblastilih komisije.

Veliko razprav je bilo tudi v zvezi z določilom Načrta statuta, da REKOM opravi pravno kvalifikacijo vojnih zločinov, od genocida do posilstva. Pravniki so bili soglasni, da je pravno kvalificiranje dejanj v pristojnosti sodišča. Po drugi strani je bilo mnenje strokovnjakov ICTJ, da morajo biti komisije za resnico neodvisne od odločitve sodišč. Primer Zgodovinske komisije v Gvatemali, ki je zločine v tej državi pravno kvalificirala kot genocid, je še dodatno razdelilo sodelujoče. Poleg tega so nekateri sodelujoči menili, da evidenca vojaških in civilnih izgub, tako kot je opredeljena v Načrtu statuta, lahko umetno poveča število vojaških žrtev in s tem vpliva na spremembo značaja vojne. Zdelo se je, da je nemogoče oblikovati skupno stališče. Kljub temu je prevladal skupni interes, da se prekine z balkansko prakso brezimnih žrtev in tako je bil dosežen kompromis, s katerim so sodelujoči tri dni pred napovedano Skupščino koalicije za REKOM prišli do skupnega dokumenta.

---

⁵ Organiziranih je bilo šest regionalnih, 38 nacionalnih in 33 lokalnih posvetov v BiH, Hrvaški, Črni gori, Srbiji in na Kosovu.

1.3.1. Sprejem Predloga statuta REKOM

Koalicija za REKOM je na Skupščini, ki je bila 26.03.2011, sprejela Predlog statuta REKOM. Predlog je pripravila skupina ekspertov Koalicije za REKOM, na podlagi predlogov in priporočil sodelujočih v posvetovalnem procesu in analize statuta uspešnih komisij za resnico in zakonodaje parlamentarnih in preiskovalnih komisij v post-jugoslovanskih državah. V skupini ekspertov so bili: politolog Vjeran Pavlaković (Hrvaška), pravnik Tea Gorjanc Prelević (Črna gora), Midhat Izmirlija (BiH) in Teki Bokshi (Kosovo), ter zgodovinarica Marijana Toma (Srbija) ob strokovni podpori Bogdana Ivaniševića, svetovalca Mednarodnega centra za tranzicijsko pravičnost.

Predlog statuta REKOM je bil pripravljen v albanskem, bosanskem, črnogorskem, hrvaškem, makedonskem, slovenskem, srbskem in angleškem jeziku. Skupina ekspertov, ki je pripravila Predlog statuta, je napisala tudi „Razlago ob Predlogu statuta REKOM“, v vseh posamičnih jezikih.

1.4. Poročilo o posvetovalnem procesu o Inicijativi za ustanovitev REKOM

Posvetovalni proces je potekal od prvega regionalnega foruma za tranzicijsko pravičnost, ki je bil 5. in 6. maja leta 2006 v Sarajevu (BiH), do zadnjega posveta o Načrtu statuta REKOM, februarja leta 2011. V celoti je predstavljen v publikaciji *Posvetovalni proces o ugotavljanju dejstev o vojnih zločinih in drugih težkih kršitvah človekovih pravic storjenih na področju nekdanje Jugoslavije*. Publikacija vsebuje vse predloge, mnenja in priporočila sodelujočih v posvetovalnem procesu o izvensodnih mehanizmih za ugotavljanje dejstev, Inicijativi za ustanovitev REKOM in o Načrtu statuta REKOM. Publikacija je bila izdana na BHS jezikih, v albanskem, makedonskem, slovenskem in angleškem jeziku. Skupno je bilo v vseh jezikih natisnjenih 1.320 izvodov publikacije.

Poleg tega so bili vsi posveti in forumi posneti, tako da so dejstva o posvetovalnem procesu zabeležena tudi na 127 video prispevkih in štirih dokumentarnih filmih.

2. Medijska kampanja

Medijska kampanja se je z namenom informiranja in pridobivanja javnosti za iniciativo REKOM začela junija leta 2010.

2.1. Medijska kampanja kot promotor Iniciative REKOM

Prva faza medijske kampanje z naslovom *Za REKOM* je bila istočasno sprožena 1. junija leta 2010, in to istočasno v Sarajevu in Banja Luki (BiH), Beogradu (Srbija), Podgorici (Črna gora), Prištini/Prishtinë (Kosovo) in Zagrebu (Hrvaška). Sporočilo kampanje je bilo *Dejstva o vseh žrtvah vojn 1991-2001 na področju bivše SFRJ*.

V okviru kampanje je bil emitiran TV spot *Zakaj REKOM*, s sodelujočimi, ki govorijo v svojih maternih jezikih. V času od 3.06. do 15. julija leta 2010 je bil spot na javnih in zasebnih televizijah emitiran 1.543 krat. Radijske reklame *Zakaj REKOM* so bile na radijskih postajah v regiji objavljene 4.205 krat.

V tisku je bilo objavljenih devet oglasov. V osmih lokalnih časnikih je bilo razdeljenih po 90.000 podlistkov *Da vemo, Zaradi mene, Zaradi njega, Zaradi nas*, s po tremi različnimi fotografijami in slogani. Skupno je bilo objavljeno 540.000 podlistkov.

Vzpostavljena je bila spletna stran www.zarekom.org, na kateri je od junija leta 2010 omogočeno elektronsko pristopanje Koaliciji za REKOM. Na več kot 20 portalih je bila postavljena reklama Iniciative REKOM. Od 15.07.2010 je Iniciativa REKOM dostopna tudi uporabnikom družbenih mrež Facebook in Twitter.

V času od 1.11.2010 do 26.04.2011 je bila Iniciativa REKOM glavna tema v enajstih TV oddajah ter v eni radijski oddaji.⁶

Mednarodni festival malih in eksperimentalnih scen v Sarajevu (MESS), ki je potekal od 16. do 31. oktobra leta 2010, je bil v celoti posvečen Iniciativi za REKOM. V okviru festivala je predstava *Generacija '91-95* Zagrebačkog kazališta mladih 27.10.2010 promovirala Iniciativo za REKOM.

Predstava *Analogije* Gledališča družine bistrih potokov iz Srbije je promovirala Iniciativo za REKOM v Sloveniji in Makedoniji (Ljubljana in Maribor 7., 8. i 9. februarja leta 2011; Skopje 31.03. in 1.04.2011).

2.2. Raziskava javnega mnenja o Iniciativi REKOM

Zaradi priprave na kampanjo zbiranja podpisov za podporo Iniciativi REKOM in zahvaljujoč podpori fundacije OAK, je agencija *Ipsos Strategic Pro*, v času od 17.02. do 20.03.2011 v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji, Črni gori, Makedoniji in na Kosovu, izvedla raziskavo javnega mnenja o Iniciativi REKOM.

Rezultati raziskave so pokazali, da največje število vprašanih ocenjuje, da obstaja potreba po regionalnem, meddržavnem organu, ki bi se ukvarjal z ugotavljanjem dejstev o zločinih in žrtvah vojn na področju nekdanje SFRJ. Peticijo za ustanovitev takšnega telesa bi podpisala večina državljanov Kosova (95 odstotkov), Črne gore (86 odstotkov), Federacije BiH (85 odstotkov) in Makedonije (75 odstotkov), medtem ko bi v Srbiji peticijo podpisalo okoli 63 odstotkov prebivalcev Srbije, v Republiki srbski in

---

⁶ V zelo gledani oddaji *Okoli* na RTS (Srbija) 3.12.2010 so o Načrtu statuta REKOM govorili odvetniki Tomislav Višnjić (Srbija), Teki Bokshi (Kosovo) in član Koalicije za REKOM Amir Kulagić (BiH).

Radio Svobodna Evropa je 26.12.2010 pripravil oddajo *Most*, v kateri sta o Iniciativi za REKOM govorila Dino Mustafić in Nataša Kandić, direktorica FHP.

V oddaji *BHT Klub* (plačana oddaja), ki je bila predvajana 14.12.2010 na BHT (BiH) o potencialu Iniciative REKOM glede sprave v regiji, so govorili režiser in direktor mednarodnega teaterskega festivala MESS (BiH) Dino Mustafić, Suada Kapić, režiserka in avtorica projekta *Obleganje Sarajeva*, Srđan Puhalo, psiholog iz Banja Luke in Velimir Njirić-Pšeničnik, igralec iz Mostarja.

V oddaji *Balkan express* (plačana oddaja) na TV ATLAS, ki je bila predvajana 22.02.2011, so v živo o Iniciativi za REKOM govorili Dragoljub Vuković, dolgoletni novinar in član koalicije za REKOM in Eugen Jakovčić, medijski koordinator iniciative za REKOM v Hrvaški. Oddajo so ponovili.

Na TV B92 Info (Srbija), so v okviru ciklusa *Pune ruke prošlosti*, predvajane (plačan čas) tri oddaje o Iniciativi REKOM, v katerih so gostovali Žarko Puhovski, profesor na Filozofski fakulteti v Zagrebu (11.02.2011), Vesna Pešić, sociologinja in poslanka v Narodni skupščini Republike Srbije (11.03.2011), in Sonja Biserko, predsednica Helsinškega odbora za človekove pravice v Srbiji (12.04.2011).

Hrvaški pa znatno pod 50 odstotki. Raziskava je pokazala, da je Inicijativa Rekom najmanj znana v Hrvaški in Republiki srbski (BiH).

V praksi se je pokazalo, da je Inicijativa REKOM največ podpore dobila na Kosovu in najmanj v Hrvaški, v skladu z napovedmi raziskave javnega mnenja. Največje presenečenje je veliko število podpisov v Banja Luki (Republika Srpska, BiH), in izostanek pričakovane podpore v Sarajevu (Federacija BiH).

2.3. Medijska kampanja kot podpora kampanji zbiranja podpisov

V času od 26.04.2011 do 30.06.2011 je bilo glavno sporočilo medijske kampanje *REKOM - Daj podpis*.

Najprej je agencija Ipsos Strategic Pro v okviru fokus skupin, aprila leta 2011, izvedla raziskavo odzivov publike na pet TV spotov. Oddajanje se je pričelo 26. aprila leta 2011, ko se je začela tudi kampanja zbiranja podpisov v celotni regiji. Spoti so bili emitirani na javnih in zasebnih televizijah v vseh državah nekdanje Jugoslavije, skupaj 1.056 - krat.⁷

Za oddajanje na radiju je bilo pripravljeno osem reklam. Emitirane so bile 1.464-krat na radijskih postajah v Srbiji, BiH, Črni gori, Sloveniji in Hrvaški.⁸

V osmih televizijskih oddajah (plačan čas) so o Inicijativi REKOM govorili člani Koalicije za REKOM in ugledne javne osebnosti, ki podpirajo Inicijativo za REKOM.⁹

---

⁷ V Srbiji 492 prikazovanj na RTS, TV Pink in TV Prva (*Sporočilo in Okostnjak*); v BiH 63 oddaj na BHT (*Sporočilo, Okostnjak in Lutka*); v Hrvaški 92 oddaj na Kapital Network, HRT, TV Jadran in Osječka TV (*Okostnjak*); v Črni gori 60 emitiranj na RTCG (*Lutka*); na Kosovu 205 emitiranj na RTK, KTV, RTV21 in KLAN Kosova (*Lutka*); v Makedoniji 124 emitiranj na Kanal 5, TV 24 in Alsat-M (*Sporočilo, Okostnjak in Lutka*); v Sloveniji 20 emitiranj na RTV Slovenija (*Sporočilo*).

⁸ V Srbiji 143 predvajanj na Radio S, Index in Roadstar; v BiH 341 emitiranj na BH Radio 1, Radio Sarajevo in Radio Kameleon; v Črni gori 961 emitiranj na Radio D, Radio Corona, Radio Ozon, Adriatik radio, Radio 083, Jupok radio in Skala radio; v Sloveniji 15 emitiranj na Radiju Študent; v Hrvaški štiri oddaje na Radio Vukovar, HR Radio Sljeme, Radio 101, Otvoreni radio.

⁹ V okviru ciklusa *Polne roke zgodovine*, na TV B92 INFO (Srbija), so bile emitirane (plačan čas) še tri oddaje v katerih so o Inicijativi REKOM govorili Maja Mičić, predsednica Inicijative mladih za človekove pravice v Srbiji (13.05.2011), Dragan Pjevač, član Združenja družin mrtvih in izginulih Srbov v Hrvaški *Solza* (10.06.2011) in Nataša Kandić (26.06.2011).

V oddaji *Inicijativa za REKOM*, oddajani (plačan čas) na TV Kapital Network (Hrvaška) 6.05.2011. in reprizno 13., 20. in 27.05.2011 so govorili Vesna Teršelič, Lazar Stojanović in Željko Sabo, župan Vukovarja.

Na Kapital Networku je bila 6., 13., 20. i 27.05.2011 emitirana in reprizirana (plačan čas) oddaja *Inicijativa za REKOM* v kateri so sodelovali Vesna Teršelič (*Documenta*), Lazar Stojanović (direktor medijske kampanje Inicijative REKOM) in Željko Sabo (bivši taboriščnik in župan Vukovarja).

TV Osijek (Hrvaška) je emitirala (plačan čas) oddajo *Karte na mizo* novinarja Gordana Flaudera dne 18.05.2011, v kateri je sodelovala Vesna Teršelič. V oddaji so prikazani prispevki v katerih so o Inicijativi za REKOM govorili Katarina Kruhonja, članica Koordinacijskega sveta Koalicije za REKOM, Miren Špek, lokalni koordinator kampanje zbiranja podpisov kot tudi nasprotniki Inicijative, zgodovinarja Josip Jurčević in Ante Nazor. Pred in po oddaji je bil emitiran spot *Okostnjak*.

Na NTV MONTENA, v oddaji *OČI v OČI* (plačan čas), emitirani 10.05.2011 so o Inicijativi REKOM govorili Milan Antonijević (YUCOM, Srbija), Dijana Uljarević (Forum MNE, Črna gora) in Mirela Rebronja (PR in koordinatorka Inicijative za REKOM v Črni gori). Oddaja je bila reprizirana 11. in 14.05.2011.

TV Jadran, lokalna televizija v Dalmaciji, je emitirala oddajo (plačan čas) *Inicijativa za REKOM*, 22.05.2011. Prej in po oddaji je bil emitiran spot *Okostnjak*.

U oddaji *Evrozum* (produkcija Koalicije za REKOM), emitirani na makedonski TV A1 dne 12.05.2011, so o podpori Inicijativi za REKOM govorili Pierre Mirel, direktor za zahodni Balkan v Generalnem direktoratu za širitev v Evropski komisiji in poslanka

Oglas *REKOM, Daj podpis* je bil objavljen v tiskanih medijih v Srbiji¹⁰, Bosni in Hercegovini¹¹, Hrvaški¹², in Sloveniji¹³. Oglas *REKOM, Daj podpis* je bil prikazan na straneh uporabnikov Facebook 39.320.767 - krat, obiskalo pa ga je (kliknili so nanj) 24.491 uporabnikov iz Albanije, Bosne in Hercegovine, Kosova, Hrvaške, Makedonije in Srbije. Promocijska sporočila z isto vsebino so bila poslana na naslove 428.121 uporabnikov baze podatkov spletne strani Neogen.rs. O iniciativi REKOM se je informiralo in o njej prebralo sporočila 6.908 uporabnikov.

Na najpomembnejših internetnih straneh je bilo postavljenih 12 novih reklam s sporočilom *REKOM – Daj podpis*¹⁴. Na strani več kot 250 organizacij, katerih delo se nanaša na soočanje s preteklostjo in vojne zločine je bila postavljena povezava do strani Iniciative za REKOM, www.zarekom.org.

Takoj po začetku kampanje zbiranja podpisov podpore 27.04.2011 je stran iniciative za Rekom na Facebook-u obiskalo 35.565 uporabnikov. Od 7.10.2010 do 31.08.2011 je tej strani podporo izrazilo 1.720 uporabnikov, v povprečju 34 novih uporabnikov dnevno. V omenjenem obdobju je bilo postavljeno 3.343 vsebin, ki so jih uporabniki pogledali 1.314.223 krat. Dodatne strani, posvečene REKOM-u, ki jih uporabniki oblikujejo sami, obiskuje tudi večje število uporabnikov (*Srbija za REKOM – več kot 2.000, Hrvaška za REKOM – več kot 1.300 obiskovalcev, itd.*).

Konec marca leta 2011 je bila postavljena preoblikovana stran spletne strani www.zarekom.org. Na podlagi statistike Google Analytics je obisk strani od tedaj padel za 1,48 odstotka. Skupaj je od 1.06.2010. do 31.08.2011. stran obiskalo 52.111 obiskovalcev in jo pogledalo 233.668 - krat. Tekom enega dneva obiše stran povprečno 114,03 uporabnikov.

Na Forum www.zarekom.org se je do 20.06.2011 registriralo 93.223 uporabnikov. Dnevno se registrira 405,33 novih uporabnikov. Na dan 20.06.2011 je bilo na Forumu postavljeno 177 tem in 100 vsebin. V že omenjenem obdobju je bilo na več kot 350 forumih katerih vsebina je podobna vsebini foruma www.zarekom.org postavljena povezava do tega foruma.

Organizirani so bili štirje koncerti, ki promovirajo iniciativo REKOM, v Ljubljani (26.05.2011), v Skopju (30.05.2011), v Črni gori (1.06.2011) in v Bosni in Hercegovini (28.05.2011). Koncert v Skopju je spremljalo preko 1.000 ljudi, zbranih pa je bilo več kot 750 podpisov podpora ustanovitvi REKOM. Koncert najbolj znane črnogorske pop-rock skupine *Perper za REKOM* je poslušalo več kot 600 ljudi.

Evropskega parlamenta Tanja Fajon, izvršna direktorica FHP Nataša Kandić, Frosina Pandurska-Dramikjanin, PR Iniciative za REKOM v Makedoniji, in Gordana Duvnjak, članica Koordinacijskog sveta Koalicije za REKOM iz Makedonije. Oddaja je bila reprizirana 21. maja 2011. Transkript oddaje je bil objavljen v tedniku *Vreme*, 14.05.2011.

Dokumentarni film (proizvodnja Koalicije za REKOM) o sprejetju Predloga statuta REKOM, 26.03.2011, ki traja 33 minut, je bil prikazan na makedonskoj TV 24, dne 9.04.2011. Oddaja je bila ponovljena dne 10.04.2011. Avtorica filma je novinarka Marina Uzunov.

¹⁰ Politika, Danas, Blic, Dnevnik, Magyar Szo, Nin, Vreme.

¹¹ Oslobođenje, Dnevni list, BH Dani, Slobodna Bosna.

¹² Novosti, Novi list, 24 sata.

¹³ Mladina.

¹⁴ Med ostalim na srbskih portalih: www.rts.rs, www.pressonline.rs, www.e-novine.com, www.blic.rs; bosansko-hercegovačkim: www.sarajevo-x.com, www.depo.ba, www.zurnal.ba; hrvaškim: www.index.hr, www.net.hr; črnogorskim www.pcnen.com in www.monitor.co.me; kosovskim: www.telegrafi.com in www.koha.net; makedonskom: www.alsat-m.tv; slovenskem: www.mladina.si.

Po predstavi *Generacija 91-95* v Zagrebškem gledališču mladih dne 13.05.2011, je bila organizirana tribuna *Umetnost in soočanje s preteklostjo*. Ob vodenju Gordana Bosanca, CMS, so na tribuni sodelovali: Nadežda Čaćinović, filozofinja, Borut Šeparović, režiser, Dubravka Vrgoč, ravnateljica ZKM-a, in Vesna Teršelič. Več tribun, na katerih so sodelujoči informirani o Iniciativi za REKOM je bilo tudi na fakultetah v regiji, posvečene pa so bile predvsem mladim ljudem in njihovemu odnosu do nasledstva preteklosti.

Predstava *Analogije* je promovirala REKOM 27. in 28.05.2011 na festivalu *Mixer* v Beogradu.

V regionalnem in mednarodnem tisku je bilo objavljeno tudi enajst avtorskih tekstov o Iniciativi REKOM.¹⁵

Za kampanjo zbiranja podpisov in javno zagovarjanje so bili pripravljene tiskani materiali v vseh posameznih jezikih ter v angleškem jeziku: informativni letak (390.800), Predlog Statuta REKOM – Na kratko (390.800), Predlog Statuta REKOM (4.200), Pojasnilo Predloga Statuta REKOM (330), formularji za podpisovanje in različen promocijski material (nalepke, bedži, majice, rute).

3. Kampanja 1.000.000 podpisov za REKOM¹⁶

Kampanja *1.000.000 podpisov za REKOM* se je začela 26.04.2011 z akcijo *Regionalno odmrzovanje*, ki se je istočasno začela v Beogradu, Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu, Banja Luki, Prištini, Skopju. Kampanja je trajala do 30. junija 2011 in v devetih tednih zbrala 542.660 podpisov podpore ustanovitvi REKOM. V Bosni in Hercegovini je bilo zbranih 122.473 podpisov podpore, v Hrvaški 19.668, v Črni gori 30.057, v Srbiji 254.539, na Kosovu 100.559, v Sloveniji 5.342, in v Makedoniji 10.022 podpisov.

Regionalni koordinatorji kampanje zbiranja podpisov so bili Inicijativa mladih za človekove pravice v Srbiji in Inicijativa mladih za človekove pravice v Hrvaški. V kampanji je sodelovalo 1.301 prostovoljcev, aktivisti organizacij mladih ter člani podmladkov nekaterih političnih strank. Zbirali so podpise na 219 stojnicah v glavnih mestih in večjih mestih, kot tudi v akciji od vrat do vrat.

Presenečenje v kampanji je bilo veliko število zbranih podpisov v Banja Luki (46.000) in na Kosovu (100.559), in to kljub odsotnosti politične in medijske podpore in pozivov na bojkot s strani vodstva vodilnih združenj žrtev in borcev. Majhna podpora državljanov Inicijativi REKOM v Hrvaški je deloma

---

¹⁵ Danas (Srbija), *Da mrtvi ne utihnu podržimo REKOM*, Lazar Stojanović (19.05.2011.)

Jutranji list (Hrvaška), *Zato sam Podržao REKOM*, Miljenko Jerković (31.05.2011.)

The New York Times, *The Shame of Serbia*, Nataša Kandić, June 5, 2011

Svobodna Evropa, *Kandić: Regionu je potrebno suočavanje sa prošlošću* (7.06.2011.)

Dani (BiH), *Da nema Haškog tribunala, trebalo bi ga izmisliti*, Dženana Karup Druško (1.07.2011)

Večernji list (Hrvaška), *Ciljevi REKOM-a – ne utvrditi konkretnog agresora*, Tihomir Dujmović (9.07.2011).

Blic.rs (Srbija), *Bez argumenata protiv REKOM-a*, Goran Miletić (12.07.2011)

Peščanik (Srbija), *Starh od malih brojeva* (12.07.2011)

Dani (BiH), *Borba za istinu*, Dženana Karup Druško (15.07.2011)

Peščanik (Srbija), *Papazjanija*, Goran Miletić (20.07.2011)

Danas (Srbija), *Zalogaj koji lokalno zastaje u grlu*, Svetlana Slapšak (23.07.2011)

¹⁶ Več o kampanji zbiranja podpisov v poročilu Inicijative mladih o kampanji *1.000.000 podpisov za REKOM*, www.zarekom.org

posledica razširjenega odpora do regionalnega povezovanja, ki je bil še dodatno okrepljen zaradi obsodilnih sodb generalom Anti Gotovini in Mladenu Markaču, ki jih je Haaški tribunal izrekel dne 15.04.2011.

Načrtovanih 1.000.000 podpisov ni bilo zbranih, kar so kritiki Iniciative REKOM ocenili kod propad procesa in projekta REKOM. Pri tem je potrebno upoštevati, da je Koalicija za REKOM zagotovila manjši del sredstev za potek kampanje od načrtovanih 2.500 prostovoljcev in 600 stojnic v regiji, ob odporu javnosti v Hrvaški pa zato objektivno gledano 542.660 zbranih podpisov pomeni veliko podporo Iniciativi za ustanovitev REKOM. Niti pred, niti po vojni na ozemlju nekdanje SFRJ, ni bila sprožena nobena druga regionalna iniciativa, ki bi dobila večjo podporo. Iniciativa REKOM je postala najpomembnejša civilna iniciativa, ki ima potencial, da odgovori na dozorelo družbeno potrebo po skupnem, kritičnem preiskovanju težke dediščine preteklosti.

4. Javno zagovarjanje ustanovitve REKOM¹⁷

Iniciativa za ustanovitev REKOM je dobila deklarativno podporo najvišjih predstavnikov oblasti in političnih elit post-jugoslovanskih držav.

V **BiH** so podporo ustanovitvi REKOM dali Željko Komšić, član Predsedstva BiH, Živko Budimir in Svetozar Pudarić, predsednik in podpredsednik Federacije BiH, Sulejman Tihić, predsednik SDA, številni ministri, člani SDP, zatem politične stranke HDZ 1990, Narodna stranka *Z delom na boljše*, Naša stranka, in veliko število lokalnih politikov.

V **Hrvaški** so ustanovitev REKOM podprli predsednik Republike Hrvaške Ivo Josipović, podpredsednik Vlade Republike Hrvaške Slobodan Uzelac, Samostalna demokratska srbska stranka, posamezni poslanci v hrvaškem saboru iz Istrskega demokratskega zbora in Socialdemokratske stranke Hrvaške. Podporo ustanovitvi REKOM je dal tudi župan Vukovarja in član SDP-a Željko Sabo.

Social-demokratska stranka Hrvaške ni podprla ustanovitve REKOM. Stališče SDP Hrvaške je, da je ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih obveznost države in da je ni mogoče prenašati na neko regionalno telo.

V **Srbiji** so ustanovitev REKOM podprli predsednik Republike Srbije Boris Tadić, predsednica Narodne skupščine Republike Srbije Slavica Đukić Dejanović, predsednik vlade Vojvodine Bojan Pajtić in predsednik Skupščine Vojvodine Šandor Egereši, stranke Demokratska stranka, G17+/Združene regije Srbije, Gibanje veteranov, Srbsko gibanje obnove, Liga socialdemokratov Vojvodine, Liberalno-demokratska stranka in Stranka za demokratsko delovanje.

---

¹⁷ Več o javnem zagovarjanju v Poročilu o javnem zagovarjanju, ki ga je pripravil Sekretariat Koalicije za REKOM, www.zarekom.org.

V **Črni gori** so ustanovitev REKOM podprli predsednik Črne gore Filip Vujanović, predsednik Vlade Črne gore Igor Lukšić in poslanske skupine Socialdemokratske stranke, Bošnjačke stranke, Socialistične narodne stranke, Nove srbske demokracije, Demokratske stranke socialistov in albanskih strank.

Na **Kosovu** je ustanovitev REKOM podprl predsednik Vlade Kosova Hashim Thaçi, predsednik Demokratske zveze Kosova Isa Mustafa, minister za zdravstvo Kosova Ferid Agani, stranke Demokratska zveza Kosova in Alijansa za prihodnost Kosova, ter Rada Trajković, predstavnik Srbov na Kosovu in nosilka Enotne srbske liste v parlamentu Kosova.

V **Makedoniji** so ustanovitev REKOM podprli posamezni poslanci parlamenta Makedonije, Zymreta Jakupi (Demokratska unija za integracijo) in Stojan Andov (Liberalna stranka), podpredsednik Liberalne stranke Ivan Veličkovski, član Izvršnega odbora Socialdemokratske zveze Makedonije Dane Taleski, in stranka Dostoinstvo.

V **Sloveniji** so ustanovitev REKOM podprli predsednik Republike Slovenije Danilo Türk, predsednik Državnega zbora Pavel Gantar, posamezni poslanci Državnega zbora iz Liberalne demokracije Slovenije in Slovenske demokratske stranke, **ombudsmanka** Zdenka Čebašek Travnik in poslanca v Evropskem parlamentu Jelko Kacin in Tanja Fajon.

4.1. Mednarodna podpora

Pododbor za človekove pravice Evropskega parlamenta je na zasedanju dne 30.09.2010 dal polno podporo iniciativi za ustanovitev REKOM. Direktor delegacije za odnose z Albanijo, Bosno in Hercegovino, Srbijo, Črno Goro in Kosovo, Eduard Kukan je pozval Evropski parlament in Evropsko komisijo, da dolgoročno podprejo "enotno iniciativo". Ob isti priložnosti je direktor za Zahodni Balkan v Generalnem direktoratu za razširitev v Evropski komisiji Pierre Mirel dejal: "REKOM je nujna dopolnitev sodnim procesom in za njo moramo dobiti polno podporo vlad in parlamentov". Predsednica Podkomiteja za človeške pravice Evropskega parlamenta, gospa Heidi Hautula je ocenila, "da je to prvič, da neka tako pomembna iniciativa prihaja do nas od spodaj".

Podpora Evropskega parlamenta je bila izkazana tudi na četrtem interparlamentarnem sestanku Narodne skupščine Republike Srbije in Evropskega parlamenta, dne 5.10.2010 v Beogradu, ko so podporo Iniciativi za REKOM izrazili predsednik Odbora za evropske integracije Narodne skupščine Srbije Laslo Varga in predsedujoči delegacije Evropskega parlamenta za Albanijo, Bosno in Hercegovino, Srbijo, Črno goro in Kosovo Eduard Kukan.

Evropski Parlament je v Resoluciji, sprejeti 19.01.2011 podprl Iniciativo REKOM, kot proces krepitve zavesti in sprave po vsem Zahodnem Balkanu in pozval oblasti Srbije in drugih držav, da podprejo to iniciativo.

Parlamentarna skupščina je 26.01.2011 sprejela poročilo poročevalca Komiteja za zunanje zadeve Sveta Evrope, gospoda Pietra Marcenaro, ki je pozval "vse države v regiji bivše Jugoslavije, da sodelujejo pri ustanovitvi REKOM, neodvisno od njihovega statusa, da bi ta komisija dosegla funkcijo sprave in

priznanja žrtev". Parlamentarna Skupščina je sprejela Resolucijo 1786 (2011) s katero je še posebej izrazila podporo iniciativi za oblikovanje Regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih na ozemlju nekdanje SFRJ (REKOM) katere cilj je, da izkaže spoštovanje in prizna vse žrtve.

5. Institucionalizacija procesa REKOM

Iniciativa REKOM je najprej prišla v roke oblasti v Črni gori. Junija leta 2011 je vlada Črne gore oblikovala delovno skupino za proučitev Iniciative REKOM. V Hrvaški je Koalicija za REKOM junija leta 2011 predsedniku Hrvaške Ivu Josipoviću, in Željku Komšiću, članu Predsedstva Bosne in Hercegovine predala Inicijativo za ustanovitev REKOM, Predlog Statuta REKOM in Peticijo za ustanovitev REKOM. Oba sta izrazila močno osebno podporo in obljubila, da bosta v svojih državah, v okviru regionalnih aktivnosti, promovirala Inicijativo za ustanovitev REKOM.

Koalicijo za REKOM čakajo še sestanki s predsedniki ostalih držav v regiji, nato pa pridobivanje pristojnih institucij, da sprožijo proceduro za sprejetje mednarodnega sporazuma oziroma za sklenitev političnega sporazuma o ustanovitvi REKOM.
